

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1994 m. balandžio mėn. 16 d. / April 16, 1994

Nr. 74(15)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Lietuviškos apokalipsės raiteliai

*Nesantaika, nedarbas, korupcija,
infliacija ir baimė*

Vėlyvaisiais viduramžiais žmonijai dažnai grėsė didelės nelaimės. Didysis vokiečių dailininkas Albrecht Duerer (1471-1528) savo „Apokalipsės“ raizinių cikle yra pavaizdavęs keturis baisiusius Apokalipsės raitelius (minimus Naujojo Testamento Apreiškimo knygoje): badą, marą, naikinimą ir mirtį. Šiuolaikiniai mūsų vargai gal ne visi tie patys, ir Lietuvą gali užklupti kitokios nelaimės, tačiau ir mes galime jas atpažinti kaip į mus besianti-nančius, o gal jau ir skriejančius penkis piktus raitelius: nesantaiką, nedarbą, korupciją, inflaciją ir baimę.

Dažnai nesantaiką tarp mūsų pradėdavo KGB. Dabar tai tikrai labai retai. Mes patys sau tą žalą darome. Jei Vytautas Skuodis netinka kokiam postui, tai kultūringai, kad ir aštriai argumentuokime, jog geriau būtų kitas. Bet to neužtenka ekstremistams. Reikia teigti, kad jis buvo kalėjimo valdžios nebūtinai vertojamas išvietėje. Jei Skuodį įsismaginę dešinieji vadina kolaborantu, tai kaip jie tada gali atsiliepti apie bet ką, su kuo jie nesutinka. Kad ir kvailiausias buvęs komunistas, jei sugeba patriotiškai ir demagogiškai pulti buvusius savo kolegas, yra garbinamas kaip kurių dešiniųjų. Seime dešiniųjų tarpe yra išmintingų ir patyrusių žmonių, bet kairės daugumai ne pakeliiu tartis ir koreguoti įstatymus taip, kad jie būtų priimtini platesnei visuomenei. Primityvūs politikai, nesugebėdami rasti rimtų argumentų, apšaukia kitus patsidavėliais, kvailiais, melagiais ar nepatikimais. Panašiai buvo ir su Landsbergio dergimu. Įsisiurbusi į mūsų galvą nėsantaika graužia mūsų tautą.

Ateina nedarbas. Vis dažniau pasirodo, kiek daug kai kurie pramonės vienietai yra įsiskolę. Greit bus prieitas liepto galas ne vienam jų. Užsienio paskolų institucijos tokią padėtį seka ir reikalauja, kad uždarytume bankrutuojančias gamyklas arba nebeskolins pinigų. Jau bent ketverių metų visokios valdžios turėjo rūpintis, ką reikės daryti su tapusiais bedarbiais tų pramoninių, kurios neturi tinkamo

našumo arba gamina sunkiai parduodamus gaminius. Visą tą laiką algos tokiai gamybai buvo mokamos iš surinktų mokesčių. Nei dabartinė, nei ankstyvesnė valdžios (seimai ir vyriausybės) nesuprato ir neįdėjo darbo tam, kad būtų sudarytos Lietuvoje sąlygos kurtis naujoms pramonėms arba reformuoti dabartinės, siekiant išvengti nedarbo. Dabartinėmis mūsų sąlygomis verslai gali absorbuoti tik nedidelę dalį nedirbančių. Verslai tačiau galėtų duoti daug darbo išsilavinusiems žmonėms įvairiose paslaugų srityse, jei valdžia sugebėtų pritraukti iš užsienio draudimo, advokatūros, finansų, susisiekimo, turizmo, koncesinių verslų ar net auklėjimo institucijų ar bendrovių. Ne dėl Lietuvos, bet daugiausia dėl kaimyninių valstybių. Dirbtinis išlaikymas neproduktingos gamybos alina visą kraštą ir turi jau greit ateiti laikas, kada visuomenės pamatys, jog nedirbantis, tiek būdamas namuose, tiek sėdėdamas fabrike, yra nedarbingas. Šita situacija nėra nedarbingo kaltė. Kaltę turi priimti prasta valdžia už toleravimą tokios padėties ir neieškojimą greitos išeities.

Valdžios galia iššaukia korupciją. Priešingybė — juo mažiau valdžios galios, tuo mažiau ten korupcijos. Kur tik reikia visokių antspaudų, aprobavimų, patvarkymų, atrinkimų, pritarimų, leidimų ar įgaliojimų iš valdžios, ten kuriasi korupcijos kipšo liūnai. Tai situacija prasidėjo pamazų pas dešiniuosius su dotacijomis, neaiškia kai kur privatizacija, vienu kitu gal kyšiu vyriausybėje, bet tada iš tikrųjų nebuvo kaip įsismaginti, nes buvę nomenklatūros žmonės juos sekė iš pramonės ir kai kurių įstaigų pozicijų. Per korupciją buvo apilėstas mūsų žemės ūkis, kad ir kaip tuometinė dešiniųjų valdžia grąsino nusikaltėliams. Dabar jau kitaip. Pramonės kadrai ir daug įstaigų valdininkų sutampa su valdžios galia. Komunizmo laikais valdžia sau skyrė, ką norėjo, įteisindama korupciją. Dabar jau reikia savo reikalus, slapta susitarus, vykdyti. Užtat padoriems pramonininkams ir valdininkams tiesiog sunku atsipirti pagundai įsigyti daugiau ar pigiau, nei galima plačiai visuo-

menei.

Praturtėjus spekuliantams ir mafijosams, kada norima neteisėtai panaudoti pinigus Lietuvoje, galima siūlyti dideles sumas savi-valdybių ar vyriausybės tarnautojams, norint gauti reikiamas privilegijas. Kartais apsimoka ką nors pigiai įsigyti ar pradėti tokius „projektus“ draugų ar giminų vardu.

Prieš infliacijos negeroves pasisako beveik visi. Nuo jos apsiginti yra daug sunkiau nei išreikšti geras intencijas. Turime arti milijono gaunančių įvairias pensijas ir pašalpas, reikės ap-rūpinti bedarbius, kurių skaičius vis didės. Turime per didelę savi-valdybių ir vyriausybės aparatūrą. Reikės žiūrėti kaip apsiginti. Prašomos subsidijos ir paskolų lengvatos dėl žemės ūkio. Kol kas laviruojama su paskolomis iš užsienio. Iš kur bus pinigų pramonės pagerinimui, statyboms, miestų susitvarkymui, švietimui ir kultūrai? Kada reikės pradėti atmokėti paskolas ir užmokėti už jas palūkanas? Spaudimas dauginti litų bus labai didelis ir iššauks inflacinės jėgas.

Kai tik politikai prieina prie tiesioginio pinigų tvarkymo, jie nebetenka pilietinės drąsos išleisti per vyriausybę tiek tik pinigų, kiek kraštas uždirba. Taip yra beveik visur. JAV ir kituose Vakarų kraštuose, laimei, Centrinis bankas yra gana nepriklausomas nuo politikų ir tokiu būdu yra pristabdomas infliacijos augimas. Argentinoje daug metų pinigai buvo tvarkomi politikų nuožūra ir buvo nesuvaldoma infliacija. Tik Carlos Menem atėjus į valdžią ir Centrinį banką perdavus profesionalams, ji buvo sustabdyta, ir valstybė pajudėjo į geresnį ekonominį gyvenimą. Lietuvoje baugina didelis Seimo žmonių infliacijos priežastį ir pavojų nesupratimas. Baugina noras gyventi ta diena ir visus pinigus išleisti. Žiūrėkime, kas tuos kurtymus pradeda, kas savanaudiškai atsistojes ant bačkos tik kitus kaltina, kas alina kraštą, kad galėtume stoti už tuos, kurie ieško visuomenės daugumos susikalbėjimo, bendradarbiavimo ir, jei reikia, rimtos kritikos bei dalykiškų pasiūlymų.

Mūsų asmeniškai baimė kyla ten, kur nėra tinkamos teisėt-tvarkos. Daug kur jos reikia. Vienur reikia vienokio koregavimo, kitur kitokio. Lietuvoje reikia daugiau veikti pagal teisę. Gal papratę elgtis primetų įstatymų ir, dar svarbiau, ne visiems taikomų įstatymų padangėje, lietuviai prarado pagarbą teisei visuomenei. Be jos negali būti tikros demokratijos ir krašto susitvarkymo. Dabar jau įsismagino „reketai“, mafijosai, veikia ko-ne laisvai, o kas bus, jei per Lietuvą kaip reikiant pajudės narkotikų pirkliai, pamatę, jog čia galima, ką jiems reikia, papirkti? Nesuvaldymas tų elementų, kada jis dar galimas, yra visiškai mūsų politikų ir vyriausybės apsilėidimas. To neįvykdžius, kaip dažnai būna pas mus, kils dar didesnis baiminimasis, verkšlenimas, kitų kaltinimas ir nevilts dėl tų baimių. Kaip valstybė Lietuva gyvena ir gyvens pavojuose. Penki pikti raiteliai jau pro vartus mums pasirodė. Nuo jų apsiginti piliečiai turi reikalauti iš mūsų politinių vadų išmintingų sprendimų, dalykiškos veiklos ir mažiau keršto bei neapykantos vienas kitam.

Lietuvos operos bosų karalių prisimenant

ALGIS ŠIMKUS

Ona Narbutienė. **ANTANAS KUČINGIS.** Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1993. Knygos leidimą rėmė: Lietuvių tautinis kultūros fondas, Mečys Valiukėnas, Aleksandras Šleiny. Leidinio talkininkai — Jungtinės Amerikos Valstybės užsienio šio knyga. 176 puslapiai. Kaina 5 doleriai. Gaunama „Draugė“.

Po Antrojo pasaulinio karo Lietuvoje suklestėjo nepriklausomybės laikais dar mažai girdėta muzikologų profesija. Tai muzikoje išsilavinęs asmenys, pasižėmę moksliniam tyrinėjimui įvairių teoretinių muziką liečiančių aspektų, kaip muzikos atlikimo, akustinių sąlygų įtaką, atlikėjų bei kompozicijų stilių analizės, muzikos teorijos, kompozitorių, atlikėjų bei instrumentų istorijos bei biogra-fijų ir panašiai. Pats žodis muzikologija yra kilęs iš vokiškojo Musikwissenschaft, nors panašūs rašiniai žinomi jau nuo senovės graikų laikų.

Lietuvoje išsismoklinusių muzikologų tarpe Ona Narbutienė užima iškilią vietą. Ji kelių dešiniųjų muziką liečiančių veikalų autorė. Jos vėliausia pastanga pasvėsta 1983 metais mirusio įžymaus lietuviškos operos solisto boso Antano Kučingio (buvusio Kučinsko) gyvenimui ir darbams.

Narbutienė pateikia kruopščiai surinktų žinių apie Kučingį, jo 70 metų sukurto proga operos režisieriaus ir kolegos boso Petro

isitikinimų žmonės kartu dirbti, ieškoti bendros kalbos, mažiau vienas lietuvis kitą įtarti. Juk visai neseniai lietuviai ypąč tą sugebėjimą padaryti. Žiūrėkime, kas tuos kurtymus pradeda, kas savanaudiškai atsistojes ant bačkos tik kitus kaltina, kas alina kraštą, kad galėtume stoti už tuos, kurie ieško visuomenės daugumos susikalbėjimo, bendradarbiavimo ir, jei reikia, rimtos kritikos bei dalykiškų pasiūlymų.

Mūsų asmeniškai baimė kyla ten, kur nėra tinkamos teisėt-tvarkos. Daug kur jos reikia. Vienur reikia vienokio koregavimo, kitur kitokio. Lietuvoje reikia daugiau veikti pagal teisę. Gal papratę elgtis primetų įstatymų ir, dar svarbiau, ne visiems taikomų įstatymų padangėje, lietuviai prarado pagarbą teisei visuomenei. Be jos negali būti tikros demokratijos ir krašto susitvarkymo. Dabar jau įsismagino „reketai“, mafijosai, veikia ko-ne laisvai, o kas bus, jei per Lietuvą kaip reikiant pajudės narkotikų pirkliai, pamatę, jog čia galima, ką jiems reikia, papirkti? Nesuvaldymas tų elementų, kada jis dar galimas, yra visiškai mūsų politikų ir vyriausybės apsilėidimas. To neįvykdžius, kaip dažnai būna pas mus, kils dar didesnis baiminimasis, verkšlenimas, kitų kaltinimas ir nevilts dėl tų baimių. Kaip valstybė Lietuva gyvena ir gyvens pavojuose. Penki pikti raiteliai jau pro vartus mums pasirodė. Nuo jų apsiginti piliečiai turi reikalauti iš mūsų politinių vadų išmintingų sprendimų, dalykiškos veiklos ir mažiau keršto bei neapykantos vienas kitam.

Jonas Pabedinskas

Olekos pavadinta „Lietuvos bosų karaliumi“. Ypatingas knygos autorės tikslas buvęs užpildyti Antano Kučingio gyvenime anksčiau nutylėtas „baltas dėmes“ 1948–1956 metų laikotarpiu. Jis šiuos metus praleido Sibiro tremtyje ir lageriuose. Knygoje tačiau gausu ir naujos, mažai girdėtos medžiagos iš Antano Kučingio asmeninės aplinkos bei to laiko Kauno operos teatro gyvenimo. Autorės tekstą vaizdžiai papildė pridėta daugybė meno veikėjų prisiminimų, liečiančių šį dainininką.

Antanas Kučingis gimė 1894 m. spalio 18 d. Veiveriuose, ūkininko šeimoje. Dainuoti pradėjo 1908 metais, lankydamas Veiverių mokytojų seminarijos pavydinę mokyklą. Teturėdamas tik 14 metų, tada dainavo net šešerių metus sopranu. 1913 metais įstoja į Veiverių mokytojų seminariją, kuri 1915 metais, artėjant frontui, buvo iškelta į Vilnį, kur su ja atsiduria ir jaunasis Antanas. Vilniuje jis įstoja į Stasio Šimkaus suorganizuotą lietuvišką chorą, dabar jau, savo nuste-bimui, bosu. Baigęs seminariją, kuri laiką mokytojavu pradžia mokyklose. Bet 1918 metais, jau laisvai Lietuvai besiginant nuo puolantių bolševikų, Antanas Kučingis tampa kareiviu ir patenka į frontą. Su mokytojavimu tenka atsiveikinti.

1920 metais Kučingis jau Kaune, stoja į neseniai įsteigtą karo mokyklą, kur 1920 metais gauna leitenanto laipsnį ir paskiriamas į pestininkų pulką Aukštojoje Panemunėje. Kariuomenėje Kučingui gerai sekėsi ir netrukus jis perkeltas į štabo topografijos skyrių. Jo gerą balsą ir muzikinius gabumus pastebėjusių drau-

Antanas Kučingis (1894-1983)

gu raginamas, jis 1923 metais įstoja Kauno muzikos mokyklon, į dainininko Antano Kutkaus klasę. 1924 metais Kučingis debiutuoja Eugenijaus Onegino operos Gremio partijoje. Debiutas pavyko ir jis priimamas nuolatinio solistu, kartu tęsdamas studijas konservatorijoje ir tebedirdamas topografijos skyriuje kariuomenėje. Operoje, nuolat tobulindamas balso vartojimą, pradeda pagarsėti kaip išpujingas, nors ir mažesnių rolių atlikėjas.

1928 metais Kauno operoje debiutuoja ir antras Lietuvos kariuomenės karininkas — Ipolitas Nagrodkis, vėliau tapęs žinomu bosu Nauragio vardu. Abu gabūs kolegos tampa teatre draugiškai

konkurentais iki pat Nauragio pabėgimo į Vokietiją 1944 metais.

Kučingui ypaciai sekėsi charakteringi vaidmenys, kaip Aleindoras La Boheme, Don Basilio Sevilijos kirpėjuje, Falstafas Vindsoro kūmetėse, o ypač Mefistos vaidmuo Faustė. 1934 metais jis susilaukia išimtinio kritikų pripažinimo gastrolių metu Prahoje už čekų operoje atliktą Kirilo Kecalo vaidmenį jų tautinėje operoje Parduotoji nuotaka. Kučingis taip pat buvo vienas iš daugelio lietuvių operos dainininkų, sugebančių tinkamai dainuoti Mozart'ą (Don Giovanni) ir lietuviškas liaudies dainas. 1937 metais Kučingis išsėina iš kariuomenės atsargon majoro laipsniu ir visiškai atsideda dainavimui.

1941 m. birželio 15 d. Kauno teatre ėjo Otello opera, o mieste lietuvių vežimai į Sibirą. Suprantama, kaip šis spektaklis buvo slogus. Po to, Kučingis greitai įsitraukė su kitais kariuomenės kolegomis į netrukus prasidėjusį sukilimą prieš sovietus.

Užėjus vokiečių okupacijai padėtis kiek apribo, nes vokiečiai mažai kišosi į teatro darbą. Tuo laiku, 1942 metais, Kučingis dar sukūrė sunkoką urėdo Spokso vaidmenį naujojoje Stasio Šimkaus operoje Pagirėnai.

Grįžtant bolševikams 1944 metais, Kučingis iš Lietuvos nepasitraukė. Su šeima išvyko į tėvų ūkį Mauručius. Po kiek laiko sugrįžęs Kauną į teatrą, pradėjo tęsti darbą su išlikusiais kolegomis. Deja, savo namuose paslepia už prieškomunistinę veiklą suimtą ir pabėgusį sūnų Algį.

Kučingį pradeda kviesti pasiaiskinti dėl sūnaus dingimo, bet jis ginasi nieko nežinąs. Tačiau jau jautė, kad reikalai krypta ne kaip. 1948 m. vasario 11 d. naktį Kučingis suimamas ir jo namuose randamas pasislėpęs sūnus. Gegužės 22 d. suimta dukra su vyru A. Šleiniu ir ištremiami į Krasnojarską. Po to, suimtas 78 metų tėvas, likęs Mauručiuose, ir išvežamas į Altajaus kraštą. O 1951 metais suimama motina su seserimi ir išvežamos į Tomsko sritį.

Antanas Kučingis — Pylipus Verdi operoje „Don Carlos“, už jo J. Urvelis (Pozna).

(Nukelta į 4 psl.)

Šiame numeryje:

Lietuviškos apokalipsės raiteliai • Operos solistas Antanas Kučingis (1894-1983) • Jurgio Jankaus apsakymas • Rašytojas Vytautas Tamulaitis (1913-1993) • Balio Augino eilėraštis • Lietuviški pėdsakai naujoje detektyvinėje knygoje • Veikalas apie vieną Žemaitijos kaimą

Ką pasiliko dar nepasakiusi?

Jurgis Jankus

Ir labai norėdamas negalėčiau pasakyti nei kaip, nei kodėl, bet mūsų sodelyje po liepa bent kartą per savaitę susirinkdavom keli. Be jokio plano, be kvietimo, galima būtų sakyti net be jokio tikslo, bet susirinkdavom. Kartais užtek-davo trejeto, o kartais skaitant būt galima buvę suskaičyti net ligi septyneto ar aštuoneto. Visi buvom iš tos pačios apylinkės, išėjus pa-sivaikščioti apsakomos, tik vienas kitas, ar viena kita iš kiek toliau, iš nebe pėsčia pasie-kiamos vietos. Ir šnekos buvo labai kasdieni-nės: kas ką veikė, kas ką matė, kas su kuo ir kur buvo susitikę, kas susirgo, kas pagijo. Re-čiau kalba užkliūdavo, kad vienas kitas, ar viena kita kokią įdomią knygą skaitė. Bet tai buvo gana retai — šnekos apie knygas ne vi-siems buvo įdomios. Ir apskritai ne kiekviena šneka visiems galėjo būti įdomi, tai nors sėdė-jome po tą pačią liepą visi kartu, bet šnekėjom dažniausiai po du ar po tris. Atsitikdavo net ir taip, kad kuriam nors visiškai nebuvo pro-gos burnos praverti. Už jį atšnekėdavom kiti, ir tik pradėjus skirstytis, kas nors pasakydavo:

— Bet kaip čia dabar. Ar atsitiko kas, kad visą laiką nė žodžio nepratarėi?

Bet tik paklausdavo. Atsakymo nelaukė, gal ir nesitikiėjo sulaukti.

Sėdėjimą ir šnekas lengvino žmonos kepti kepiniai ir kepinėliai, puodukai kavos, kuri čia pat elektriniam virduly puškėjo, o prie kavos ir šiek tiek ko nors stipresnio. Ne įsilinksminti, bet tik taip sau, kad žodis lengviau nuo liežuvio slystų. Tik tam, nes kai kas pasakydavo, užei-nas patikrinti, kokį naują kepinį Irena yra išradusi, kai kas pasakydavo užeinąs labai gardžia kava atsisgaivinti, bet niekas niekada neužsiminė užeinąs stiklelio kito gero gėrimo išgerti. Bet tai ir nesvarbu. Svarbu buvo, kad užsuka pas kaimyną kartu pabūti, paklausti, šnektelėti, o kartais ir kokį širdį gulanti sunkuma pravedinti. Bet va vieną popietę, kai šnekos jau buvo pradėjusios mus skirstyti po du, po tris, Jonas Riabua, jau keletą metų pensininkaujas teisėjas, vėl visus krūvon sumetė. Jis buvo vienas tų, kurie kartais kelias valandas išsėdėdavo žodžio nepratarė. Ir dabar valandėlę tylėjo, paskum ilgį maldai susėdęs rankas suspaudė tarp kelių, palinko į priekį ir, žiūrėdamas ne į mus, bet į savo vasarinių batelių galus, pasakė:

— Ar girdėjot, kad Ilona Marijų išmetė?

Rodos ir sakė ne taip, kad visi išgirstume, bet išgirdom visi. Net ir Šiurienė, kuri buvo pradėjusi Irenai sakyti, kaip jai išėjo iš aną kartą parsinešto recepto pyragaičiai, šneka nutraukė vidury žodžio ir beveik šūktelėjo:

— Ką? Ką ji padarė? Ką išvarė?

Iloną ir Marijų žinojom ir pažinom visi. Ypač Marijų, o Iloną bent daugumas jeigu ir nepažino, tai nors žinojo pagal jį. Viena, jis mūsų miestelyje išgyveno visą savo darbingą amžių, o tai jau turėjo sukitis apie geroka ketvirtį šimtmečio, o antra — į kas kelintus metus jis vis ir vis sukeldamo kalbų šurmuli: išvayrdavo pačią. Ir ne patydom, bet vis su gar-siu pliaukštelėjimu. Tai jis pats ją nutverdavo su kuo besidirkiančią, tai šimtai kitokių prie-žasčių susikraudavo, kad žmogus kitaip ir pasielgti negalėdavo. Tais laikais mūsų mies-telyje buvo labai neįprasta dėl kokių niekų skirstytis. Teisybė pasakius, ligi Marijaus niekas tokių atsitikimų nebuvo net girdėjęs, ir pirmos pačios išvayrymas mums buvo lyg per-kūnos giedriam žiemoms vidurdienu, o paskum apsipratom, tik šnekom vis tiek dar ilgam tų atsitikimų užtekdavo. Kai po kurio laiko susirasdavo naują, pradėdavom spėlioti, ar il-gai toji išters. Spėliojom ir apie Iloną. Nors pats jos nepažinau, net matęs turbūt nebuvau, bet iš kitų žinojau, kad ji graži ir gana jauna, jam net per jauną. Baigusi teisės mokslus, vos pora ar trejetą metų paadvokatavo ir ištėkėjo. Daug kas tada pečius traukė, kam tokia graži, labai gabi ir jauna moteris pasirinko dvigubai už save senesnę vyra. Tiesa, jis savo senumą dar nelabai ir terodė. Buvo aukštas, tiesus, dailaus veido, vešlūs, kiek pasigirbanavę tamsūs plaukai tik apie ausis tebuvo pradėję šarmotis, ir tai jo stambumui teikė ypatingo ūrumo. Pats nesu isižiūrėjęs, bet moterys sakydavo, kad jo akys irgi nepaprastos: labiau žalios negu mėlynos, žalios tokiu stiprumu pilnu žalumui, kad jokia moteris negalėjo joms atsisipirti. Sykį net savo Irenos išdrįsau paklausti, ar teisybė kad kitos moterys šneka, bet ji šyptelėjo ir teatsakė, kad nei ji jam, nei jis jai neturėjo progos į akis pažiūrėti, ir dar pridėjo:

— Matyti, ir vienas, ir kitas vis turėjom kur kitur žvalgytis.

Bet ką gali žinoti, ką moteris pasako ir ko nepasako.

Kaip ten bebuvu, bet juodu susirio. Ilonos tėvas kada yra buvęs vienas iš apylinkės turtingųjų, bet į galą gyvenimo kiek suvargo ir mirdamas tepaliko puikią, galima sakyti

šaunią, pilaite, tik jau kiek apleistą, ir sauja skolos. Marijus irgi turėjo namą, bet vargu ar ką daugiau prie namo. Kai suėjo krūvon, tai, sako, vien Ilonos rūpesčiu, Marijaus namą pardavė, iš to kiek pamažino tėvo paliktą skolą ir atnaujino pilaite. Aš pats ją temčiau ir gėrėjau tik iš tolo, bet kas buvo vidų, tai sakė, kad tokiame name ir Prancūzijos prezidentui būtų ne sarmata paviešėti. Ir va dabar, kai Marijus grįžo iš pajūrio, kur, sakė, buvo kelių stambių verslininkų, net iš kitų valstybių, suvažiavimas, rado ant pilaitės laiptų gražiai ir lagaminus savo daiktus sukrautus, net dar prisegta laiškutį, kur gali su visais daiktais važiuoti. Nebūtų mat advokatė, ji, sako, dar prieš vedybas pasidairė po jo ipročius, o po vedybų nemetė dairiusis, kaip tuos savo ipročius jis keičia. Matyti, gražiais žodžiais nelabai tikėjo, kad kantriai išlaukė, kol sutvarkė savo pilaite, o paskum pasiuntė žmogų pasidairyti, ką taurus vyrras tame dide-lių suvažiavime veikia. Taip ji sužinojo ne tik kur, bet ir su kuo. Radęs viską ant laiptų, žmogus net triukšmo nekėlė. Į tą patį taksi viską susikrovė ir tyliai išvažiavo.

Kai jau viską buvom iššnekėję, net aptarę, ką dabar Marijus darys ar ką turėtų daryti, Joana, neatskiriama Irenos draugė, visą laiką tylėjusi, nelaukiant prašneko:

— Ačiū Dievui, atsirado tokia, kuri už mane padarė.

Visi atsukom akis į ją. Joana Daukšienė buvo daktarė, gyveno šalia mūsų. Kai mudu čia atskilėme, susipažinom tik per tvorą, paskum kaimynystė ir ligos suvedė į labai artimą draugystę, bet niekada nebuvo užsimi-nusi, kad pažintų Marijų, o ką kalbėti apie kokį nors artimesnį ryšį. Net Irena ir ta išplėtė akis, matyti, Joana ir jai apie Marijų nieko nebuvo pratarusi.

Valandėlę visi, akis į daktarę įstebeiliję, sėdėjom tylėdami. Nė vienas nieko neklausė-me, bet visi laukėme, o jos gražiam, ta aki-mirksnį labai rimtam veide ėmė rastiis šypė-nėlė. Apskritai ji buvo labai graži moteris: aukštoka, tiesi, tamsiaplaukė, šviesiu ypatingai dailiai sudėtu veidu, didelėmis, gyvomis, tamsiai pilkomis akimis. Kai užėidavo ji ar kai mes pas ją nueidavom, ne kartą galvojau, kodėl po vyro mirties nieko kito nebesusiranda, ar kas kitas jos nesuranda, ir dabar prie visų toks atviras pasakymas!

— Atleiskite, — patylėjusi pasakė, — bet kartais taip išeina, kad ištrūksta žodis, ir pagauti jo nebegali. Bet jeigu taip išėjo, pasakysiu ir daugiau. Ne tik daugiau, bet viską. Iš jūsų tiek visko prisiklausiusi, ne sykį pagalvodavau, kaip galėčiau atsiligynti. Kar-tais užniežti liežuvią ką pasakyti iš atsitikimų su ligoniais, bet tamstos suprasite, kad jie yra gyvi žmonės ir gali labai nenorėti, kad jų gydytoja pasakotų kitiems apie juos tai, ką jie patys ne tik savo artimiesiems, bet ir sau patiems nenori pasisakyti. Bet atvejais, apie kurį prasižiojau, gal nėra toks opus, nors ir jis sukasi apie gyvą žmogų. Tamstoms ir be saky-mo aišku, kad šneku apie Marijų, Marijų Almi-ną. Kokio anapus mūsų realybės plazdenančio pokštininko, matyti, norėta, kad jis ir man pasimaišytų. Buvau tik septyniolikmetė moki-nukė, ir mokykloje išgirdau, kad lino pluošto fabri-ką atvyko užsienyje mokslus baigęs lino pluošto inžinierius. Net ir šiandien nežinau, ar tokio vardo inžinierių yra, bet tada kažin kas jį taip pavadino, ir mums toks vardas lipte prilipo. Prilipo dar ir todėl, kad pora klasiokių jau spėjo su juo susipažinti, viena spėjo net pašokti, ir abi apie jį šnekėdamos jautėsi lyg būtų jau pakilusios kažin kur anapus debesų. Jos, žinoma, jau žinojo, kad jis Marijus Almi-nas. Ir daug kas žinojom, nes apie jį jau buvo parašyta vietos laikrašty, bet to joms neužteko. Joms jis buvo Žalios Akys. Nė viena tokių akių nebuvo mačiusi. Sakė, tokios kaip tvenkinys medžių pavėsy. Sakė, žiūri ir nebeįjunti, kaip pradėdi skėsti jų gilume. Kai iš klasės šnekų sumezgiojau visus galus, sumečiau, kad ir aš jį ne sykį jau buvau mačiusi. Mudvi su Petrutė Krikštaite buvome toje patioje klasėje ir eidavom kartu į mokyklą. Rytą, kai būdavo gražu, išeidavau į kiemą jos palaukti, ir tuo tarpu, vis lygiai dvidešimt minučių prieš aštuntą, pro šalį praeidavo šaunus vyrras: tiesus, aukštas, dailiai apsirengęs, apie ausis ir apie sprandą dailiom garbanom susimetu-siais plaukais. Tokiais tamsiais, bet prieš sau-lę kartais švystelinciais tamsaus aukso raus-vumu. Iš tikrųjų jo plaukai man labiausiai ir krito. Galvojau, kad atsirado koks poetas ir eina į parką pasisemti įkvėpimo. Kai kiekvie-ną rytą mane matydavo su portfeliu glėby į statinių tvorėlę atsisrėmusią, ėmė net pasisvei-kinti, ir nuo kiekvieno pasisveikinimo šiluma per visą nubėgdavo. Ėmiau net galvoti, kad vieną dieną stabtelės, ką nors pasakys, ir susipažinsim. Išeidama net į veidrodį pasižiū-

rėdavau, kad uniforma gerai atrodytų, kad prijuostė nebūtų kreiva. Aš mat iš mažens buvau padauža. Gal todėl, kad augau su trim broliais ir niekur nenorėjau jiems užsileisti. Jeigu kuris jų lipo aukštai į medį, tai aš lipau dar aukščiau. Net bėgti nė vienam neužsileis-davau. Buvau ilgakoję. Kai sykį vyriausią brolių pralenkiau, jis tikrai supykęs pasakė: „Bepig tau lėkti, kad tu visa tik vienos kojos.“ Bet vien ko-jos tikrai nebuvau. Kai pradėjau eiti į mokyk-lą, pamatė, kad ne vien kojos, bet ir galva už jį geresnė. O dabar pirmą sykį pajutau, kad tarp galvos ir kojų yra ir dar kažin kas, tai toji keista šiluma, kiekvieną rytą visą kiauurai nuliejanti. Ne tik tada, kai pamatau jį praeinantį, bet ir paskum mokykloje, ir vakare, kai eida-ma gulti jau imdavau laukti rytmečio. Kai mo-kykloje sužinojau, kad jis ne poetas, bet lino pluošto inžinierius, pajutau lyg ir nusivylimą. Lino pluoštas man minė lino „mukos“ pasaką, o jis nė kiek nebuvo panašus į jokią „muką“ ir į savo pusę vis tiek betraukė. Pranutė buvo visiškai kitokia. Už mane buvo puse galvos ma-žesnė, bet gražutė ir nepaprastai tvarkinga. Nors visos buvom vienodai uniformuotos, bet savo uniformos švarumu ir tvarkingumu išsi-skyrė iš visų. Ji ir su uniforma atrodė labiau pasipuošusi negu kuri kita su puošnia vakari-ne suknele. Man pačiai tada bet koks drabužis kabėjo kaip ant kuolo. Aš pati ligi tol nenorėjau tikėti, net ir tada, kai pati mama tą pasaky-davo, bet dabar staiga pajutau. Kiekvieną die-ną kelis kartus gerokai pasižvalgydavau į vei-drodį ir vis ką nors pataisydavau, bet su Pranute lygintis vis tiek negalėjau. Nieko niekam nesakiau, bet kai vieną rytą Pranutė visa spinduliuodama pasisakė susipažinusi su Marijum, mane labai skaudžiai nusmelkė. Jutau, kad nuo tos žinios man net veidas pasikeitė, bet Pranutė to nė nepastebėjo. Negalėjo pastebėti. Ji buvo pilna Marijaus. Visą kelią tik ir treškėjo, kaip vakar su tėvais nuėjo į svečius pas tėvų draugus. Kaip jos tenai netraukė, kaip nenorėjo eiti. Dėl Celesiaus. Tėvai būtinai norį ją įkišti Cesiui. Tas kitą pavasarį baigia teisės mokslus, bus advokatas. Ko advokato žmonai gali trūkti? Taip galvoja jos tėvai. Taip galvoja ir Celesiaus tėvai, bet kad pats Cesiulus toks apgruvis. Jis niekada nežiūri į tave, bet kažin kur pro šalį. Kada jau jį pažįsta, bet negalėtų pasakyti net kokios jo akys. Nuėjo surūgusi ir kaip nustebo, kai tarp kitų svečių pamatė Marijų. Ir koks jis šiltas! Kai susipažino, jos ranką savo šiltam delne palaikė ilgiau negu kitų, ilgai žiūrėjo tiesiai į akis ir pasakė:

„Tamstos akys nuostabios“, o ji pati tuoj pasijuto skęstanti jo akių žalume. Ir niekas jos iš ten daugiau nebeištrauks. Nepasijutau, kaip turbūt rūgštoka pasakiau:

— „Nė Celestinas?“

„Celestinas?!“ pašoko ir taip smarkiai, jog pagalvojau, kad susipyksim.

— Nesusipykom. Aš jai buvau reikalinga.

Nors mane visą ir maudė, bet man jį irgi buvo reikalinga: įsivaizdavau, kad dabar per ją galėsiu iš arčiau į jį pažiūrėti, gal net pasisėkėti, ir kas žino. Mokykloje buvau geriausia mokinė. Ne viena iš gerųjų, bet geriausia. Buvau daug knygų skaičiusi ir apie kiekvieną galėjau su bet kuo šnekėti. Ir ne grožinių, bet ir mokslinių. Jeigu jis buvo, kaip žmonės šnekėjo, mūsų linų pramonės ateitis, tai galėjo ir jam neužtekti vien į akis pažiūrėti, nors pati gerai žinojau, kad mano akys yra vertesnės už Pranutės, bet gali susidomėti ir tuo kas yra anapus tų gražių akių. Tik tegu likimas mus kaip nors suveda visus tris, ir tada pažiūrėsime. Ir atsitiko. Vieną dieną, vos spėjom pavalgyti, atlėkė Pranutė, nusitempė į mano kambarėlį, apsikabino ir labai meiliai pasakė:

„Einam į parką.“

„Ir tuoj? Ko?“ nustebau. Apsižvalgė. Du-rys buvo praviros, tai priėjusi uždarė.

„Tu netikėsi. Ir aš pati nenoriu tikėti, bet nespėnavau. Tikrai atsitiko.“

— Ir papasakojo, kad vakar susitiko Mari-jų. Mieste, Gedimino gatvėje. Pamatė ateinantį priešais ir pagalvojo, gal nepažins. Bet pažino, Susistabdė, pašnekino, paklausė kur einanti, apsisukęs palydėjo, o atsisveikindamas pasiūlė nueiti į parką pasivaikščioti.

„Ne tuoj, bet šiandien šeštą valandą.“

„Ar kvietė ir mane?“ įterpia.

„Kaip kvies, kad turbūt net nepažįsta. Aš prašau, kad man padėtum. Tik dėl tėvų. Leis jie mane su koku inžinierium į parką! Ir dar su kuo, su Marijum, prisitrąkčiusiu po užsie-nius. Užėik pas mane, ir pasakysim, kad einam į parką egzaminams rengtis. Ir knygas pasiimkim.“

— Buvo labai smagi, burbuliavo kaip už virės vanduo, o mane nudiegė toks rūškanas nesmagumas, kad turėjau nusisukti į langą. Paskum priėjau prie knyg dėtės ir ėmiau žiūrėti knygas, o pati galvojau, ką daryti. Ji

irgi nutilo. Paskum apkabino per liemenį ir priglaudė veidą prie peties.

„Kodėl nieko nesakai?“ paklausė su rūpestiu balse. „Ar nenori eiti?“

„Ne, tik žiūriu, kokią knygą pasiimti.“

„Tai ateisi?“

„Žinoma, kaip kitaip,“ prisiverčiau pasa-kyti, bet Petrutė mano pakitimo net nepastebė-jo. Apsikabino, pabučiavo į žandą ir, džiaugsmo nešama, išbėgo. Net kai ėjom į parką, mano pa-sikeitimo nepastebėjo, bet glauštėsi, visą laiką smagiai burbuliavo ir lygino Celestiną su nepa-lyginamuoju Marijum, o aš vis turėjau vilties, kad jis neateis, kad jis tik paerzino kvailą mer-giūkštę, o gal kurį kitą rytmetį sustos ir mane prie tvoros rymančią pašnekins.

„Supažindinsiu, galiuką paeisim kartu, o paskum atsiprašyk. Sakyk, kad turi daug dar-bo, kad manęs palauksi. Gerai?“ planavo Petrutė, o aš tik sutikau, neprieštaravau, bet savo viltimis gyvenau.

— Prie parko vartų Marijus jau laukė. Pranutė nė kiek nesivaržė, pribėgo prie Mari-jaus ir pagavo už rankos. Paskum supažindino ir su manim. Tikrai, malonumas nuėjo per vi-są, kai mano mažutė ranka kelis akimirksnius paskendo jo dideliame šilume delne. Šiluma nuėjo per visą, tokia jauki, kokios savo gyve-nime dar nebuvau jutusi. To jausmo pagauta, net akių spalvos negalėjau gerai pamatyti, nors, rodėsi, kad tuos kelis ilgokus akimirks-nius jis man į akis ir težiūrėjo. Kai susigriebiau nepasižiūrėjusi, jį jau šnekino Pranutė.

— Paėjom ligi mano gluosnio, storulio, seno, nulinkusio ant vandens. Tai buvo mano iš vaikystės įprasta vieta, ir su Pranute iš anksto buvom susitarusios, kad čia juos pa-liksiu vienus. Atsiprašiau, pasakiau, kad turiu darbo ir atsisveikinau. Nulinkusiu gluosniu kaip ikalnin bėgančiu lieptu pabėgau ligi savo įprastos sėdynės ir atsisėdau. Čia gluosnis šakojosi, o aš prieš keletą metų dar supainiojau kelias jaunas šakeles, dabar jos jau buvo beveik rankos storumo ir taip į viena kitą suaugusios, kad norėdama galėjam atsigulti ir žiūrėti į tamsų vandenį apacioje arba apsiverstį aukš-tielninka ir pro lapus žiūrėti į dangų. Tą dieną nenorėjau žiūrėti nei vienu, nei kitu, žiūrėjau tik į takučių nueinančius d žmones. Vieną aukštą, plačiapetį, kitą smulkutę, gerai nesiekiančią net jo peties, ir labai norėjau, kad galėčiau būti jos vietoje. Jutau, kad aš jos vieton daug labiau tikčiau. Mačiau save Pranutės vietoje ir galvojau, jog kiekvienas galėtų pasakyti, kad iš mudviejų yra labai graži pora, nes aš turėčiau būti jam ligi ausies, o jeigu aukštesnius batelius užsimaučiau, galėčiau jausitis neatskiriama. Ir kai juodu dingo už medžių, tebemačiau juos tokius visiškai nesu-derintus. Mėginau skaityti, bet knyga minties nepagavo. Pro raidės mačiau tik juodu, ir tas matymas lyg aštrių peiliuku raižė krūtinę. Bet ką aš čia šneku. Argi ne visi kada buvom jauni ir ar nenorėjom, kad sukilę norai iš karto čia pat taptų tikruma.

— Apacioje sravo tamsiai žalia upė. Gili, traukianti ir bauginanti. Kažin ar ir jo akys tokios pat — traukiančios ir tamsia gelme bauginančios? Ne, jos negali bauginti. Jose tik gali paskęsti ir daugiau nieko nežinoti. Ir nenorėti žinoti. Vėl paėmiau knygą, bet nesi-skaitė. Tada parašėte užrašiau: „Upė amžinai tekės ir niekur nenutekės. Čia srovė bus ta pati ir ta pati. Jos amžinumas nepasibaigs, o ma-no... Bet aš dar tokia jauna...“ Turėta mintis kažin kur įstrigo ir daugiau nė žodžio negalė-čiau parašyti. Knyga užverčiau, nusukniau du ilgus gluosnio lapus, supyniau į kryželį ir numečiau į lėtą srovę. Kryželis paplaukė tiesiai, apsku rata platus sukurio pakraščiu, paniro po vandens paviršių siekiančia šaka, vėl iškilo ir ramiai nulingavo tolyn. Neiširo, bet nulingavo ir nežinomybe. Taip, kaip mano gyvenimas, su kuo nors supintas. Kad taip su Marijum. Visada smagus, visada pilnas šilumos, kaip dabar jo ir Pranutės.

— Toliau upė lėtėjo, liejosi į staiga platejan-tį malūno tvenkinį, o ten, kitam gale iš po tilto vėl švokšdama krito žemyn. Kai buvau maža ir su tėvais eidavau pasivaikščioti ir anoj upės pusėje žaliuojanti miška, vis norėjau lipti ant tilto turėklų, kur iš po tilto šniokštė vanduo, ir eiti. Žinojau, kad galėčiau. Galėjau kažin kiek eiti geležinkelio bėgiu nė kiek net nesvyruodama, o kai nuvažiuodavom į kaimą, eidavau tvorom kaip voverė. Nė vienas, net kaimo vaikai, taip negalėdavo. Pamėgindavo ir tuoj nukrisdavo, o aš apie visą senelių daržą apeidavau. Jie mane net Voveruke pravadinu. Iš pradžių gaščiojosi, draudė, bet paskum pri-rato, žiūrėdavo, pečiaus gužčiūdavo, bet per tilto turėklus tėvas neleido net pagalvoti. Sykį prisiprašiau, kad už rankos palaikytų. Sutiko. Nuo to sykiu, kai tik eidavom per tiltą, tėvas paimdavo už rankos, aš užšokdavau ant turėk-lo ir eidavau net pasiokinėdama. Apacioje šniokšdamas zliaukė vanduo, bet manęs ne-baugino. Atrodė, būtų smagu nuslysti juo žemyn vėl į upę ir taip nulinguoti ir nulinguoti tolyn.

— Nežinau, ar Pranutei pavydėjau, bet die-gulys nenustojė varstęs. Jutau, kad nė kiek nebūtų gaila, jeigu jos čia visiškai nebūtų arba jeigu Marijus ją užmirštų, imtų kviestis tik

mane. Jos man nė kiek nebūtų gaila, nors ji kur užsikniaubusi ir verkty. Man jos nereikė-tų. Nereikėtų net dėtis, kad einam į parką mokytis. Man rodėsi, kad tėvai ir žinodami nieko nesakytų. Jie niekada nesekiojo paskui mane ir per daug nesiteiravo, kur buvau ir ką veikiau. Tik motina kartais įspėdavo, kad išėjusi kur nesikarstyčiau ir nenusisukčiau sprando. Gal jai rūpėtų, kad ir tokiu kitoku būdu nenusisukčiau, bet man nerūpėjo. Man tik patiko, kad kiekvieną sykį, kai ateidavom su Pranute, jis mano ranką kiek ilgiau palai-kydavo ir šypsodamasis ilgiau į akis pažiūrė-davo. Išmokau pažiūrėti ir aš. Mačiau, kad jo akys tikrai tokios, kaip kiti sakė, gal net gražesnės. Beveik tokios pat, kaip upės srovė, tekanti po mano gluosniu. Ir tokios pat gilios. Man tada atrodė net daug gilesnės, tokios vi-siškai be dugno, lyg vartai į amžinybę. Žino-jau, kad ir mano akys gražesnės už Petrutės nedides ir pablukusias, lyg kas būtų mėlė-nai dažęs, o paskum ėmęs ir dažus nuplovęs. Mano buvo didelės, tamsokai pilkos su daugy-bė žalsvų ir rusvų grūdelių. Seniau nežinojau, kokios jos, bet dabar kasdien gerokai pastovė-davau prie veidrodžio ir gerai į jas įsižiūrėda-vau. Mėginau spėti, ką jose mato jis, kiekvieną sykį ilgiau į jas pažiūrėdamas, lyg jose kažin ko ieškodamas. Pradėjo galvon listi kvaila min-tis. Dabartinei galvai kvaila, bet tada atrodė labai protinga. Norėjau pasilyti eiti nebe į parką, bet į mišką. Eitumėm per tiltą. Užšok-čiau ant turėklų ir paprašyčiau, kad Marijus palaikytų už rankos. Nedaug, tik truputį. Pa-sakyčiau, kad tik taip per tiltą eidavau su tėvu ir kad noriu pamėginti, ar tebesu tokia drąsi, kaip tada buvau. Būtu smagu. Gal būtų net juoko. Vidury tilto ranką išsukčiau ir nulė-čiau žemyn. Žinau, kad neužsimuščiau, net ne-susižeisčiau. Net neprigėrčiau. Su vandens srautu nuslysčiau upe žemyn, apacioje pylimo dubury gal net pasinerčiau, bet vėl iškilčiau ir plaukčiau upe žemyn, vis nežymiai pasiir-dama arčiau kranto. Plaukti mokėjau. Vanduo manęs negasdino, bet juodu išsigastų. Petrutė gal ne taip, bet Marijus tikrai. Jis gį laikė mano ranką ir paleido. Bėgtų žemyn gelbėti. Pasivijęs nuplūduriojančią, gal net šoktų ištraukti. Ir kas žino, ką ištrauktų visam gyvenimui. Toji mintis taip apsedo, kad gluosnyje su ja valandas praizaidavau. Net namie ir mokykloje. Jon įsukta, kartais nebe-girdėdavau, ką mokytojai sako ar net ką draugai čia pat šneka. Jos varoma eidavau ant tilto rinktis vietos, kuria geriausiai būtų galima nuslysti, nes apacioje buvo akmenų, per kuriuos putodamas ėjo vanduo ir keli iš kažin kur atnešti, už akmenų užkliuvę rastagaliai, bet vienoje vietoje žalsvas vanduo lygia srovė zliaukė pylimo šonu į duburį, sukosi ratu ir plaukė tolyn. Tą vietą ir rinkausi. Sakiau, tik gerai turėsiu įsikvėpti, nes negalėjai pasakyti, kaip giliai sukūrys nugaramzdis ir kada vėl galėsiu iškilti į viršų. Buvo gaila, kad negalė-siu matyti Marijaus akyse išgaščio, bet tikrai matysiu, kaip jis, savo Petrutę palikęs, bėgs nuo pylimo žemyn, paskum paupiu skenduolės gelbėti.

— Nežinau kelintą dieną besėdinčiai savo gluosnyje ir bėpacinčiai visokias tragikomiško žaidimo galimybes, staiga kažin kas galvoje švystelėjo, lyg kas plaktuku būtų stuktėlėjęs tiesiai į tarpuakį — o kas, jeigu jam bus nei šilta, nei šalta. Jeigu gelbėti bėgs kas nors kiti, jeigu tokių kitų kur netoliese bus, o jis pasi-rems ant turėklų ir žiūrės, kuo viskas pasi-baigs. O jeigu baigtųsi negerai, ar nenumos ranka ir pasakys: „Ar aš kaltas, kad kvaila merga panoro dėl manęs žudytis.“ Ir gal dar pridėtų: „O gal ir ne dėl manęs, gal vėlniai žino kodėl. Mes juk buvom beveik nepažįstami.“ Bet ką nors daryti norėjau. Sukau galvą, kaip galėčiau priversti jį atsiverti, ir jauna, gal kiek ir kvailoka ar tik apsvaigusi, galvėlė sugalvo-jo. Kai jutau, kad juodu netrukus turėtų grįžti, iš vienos kasos... Tada ne visos kirpomos plu-kus. Kai kurios pynėmės į kasas. Ilgais palai-dais plaukais vaikščioti mokykla draudė. Syki viena nesusipynusi atėjo į mokyklą, tai auklė-tojas išvarė susipinti. Šiurkštaus būdo, švel-naus žodžio niekam neieškojo. „Eik susipink!“ šūktelėjo. „Ko čia palaidais šlaikstysies vi-siems apie nosis, kaip kumelė nekirpta uode-ga.“ Kai dabar pamatau gatvės moteris pa-laidais plaukais, visada atsimenu tą mūsų klasės auklėtoją ir pagalvojau, ką jis dabar joms pasakytų. Kad kasos neišsipyntų, į galus įpindavom kaspinus. Tik juodus, tokie buvo žiurstai, ar rudus, pagal sukeles. Kitokių spalvų neleido. Taigi iš vienos kasos ištraukiau kaspiną ir pasilenkiau kiek galėdama arčiau vandens pakabinau ant gluosnio šakos, knygą padėjau toji vietoj, kur sėdėjau, o pati nubėgau į kitą pusę tako ir pasislėpiau krūmuose. Krūmai buvo labai tankūs ir čia pat prie tako. Jie manęs negalėjo pastebėti, o aš galėjau viską matyti ir girdėti. Ir laukiau, ir bijojau. Atrodė, kad kažin ką labai negerą darau, bet dariau. Atėjo abu. Susikibė, smagūs, Petrutė įsikibusi jam už parankės, rodos, ne ėjo, bet plaukte plaukė. Sustoję, apsižvalgė.

„Janutel!“ šūktelėjo Petrutė. „Jane, kur tu?“

(Nukelta į 4 psl.)

Šitaip rašoma geroji literatūra

(Kelios gėlės Vytautui Tamulaičiui)

A. T. ANTANAITIS

— Vytas dabar nėra pajėgus tokius darbus atlikti. Atmintis sušlubavusi ir jo pasakytos mintys vieną dieną gali būti vienokios, o kita — kitokios, — rašė ponias Marija Tamulaitienė prieš kokius metus, man paprašius vyro autobiografijos Lietuvoje leidžiamai knygai. — Tai stroko (infarkto) pasekmės. Tuoj po ligos pasireiškimo jis negalėjo nė kalbėti, nė savo vardo pasirašyti. Šiuo metu jau kalba ir rašyti gali, bet sunku savo mintis suvesti...

Pernai rudenį, rugsėjo 22 dieną, Kanadoje mirė vaikų literatūros klasikas Vytautas Tamulaitis, metų pradžioje atšventęs 80-ąją amžiaus sukaktį. Palaidotas Toronto Šv. Jono lietuvių kapinėse, Anapily.

Vytautas Tamulaitis gimė (1913 m. sausio 17 d.) ir augo ant Nemuno kranto, Sutkiskių kaime, Paežerių valsčiuje, Šakių apskrityje.

— Mūsų buvo dvylika vaikų, bet visi ankstyvieji mirė užsmaugti difterito. Nebuvo vaistų, — pasakojo rašytojo sesuo Jadvyga Penčylienė, Lemont, Illinois, gyvenanti pensininkė mokytoja. — Išaugome tik keturios: aš su vyresne sesute Ona ir Vytautas su vyresniu broliu Stasiu, vėliau irgi rašytoju, dar prieš karą Lietuvoje išleidusiu novelių rinkinį *Rudens melodijos*.

— Ką prisimenate iš brolio Vytauto vaikystės ar jaunystės?

— Labai nedaug, nes retai te būdavom kartu, besimokydami skirtingais laikotarpiais ir skirtingose mokyklose... Atsimenu, dar pirmaisiais Pirmojo pasaulinio karo metais, kada tėveliai norėjo trauktis giliai į Rusiją nuo artėjančio fronto, mus tris mažus vaikus nuvežė pas dėdę, tėvo brolių Vincą Tamulaitį, gyvenusį miškuose, Lekėčių valsčiuje, netoli Zapyškio... Vytukas tada tebuvo kokių metų, o mes vineriais kitais metais vyresni. Atėjo vokiečiai, ir kaip tik tame name įkūrė kažkokią būstinę. Atsimenu, kad Vytukas labai verkė: gal motinos pasigedo, gal ko, bet bliovė tiesiog nenustodamas. Atėjo toks vokiečių karininkas, nuklojo antklodę nuo jo ir kad užplojo keletą kartų per užpakaliuką, kad tada vaikas iš karto kažkaip nutilo... Nusi-gandom: gal užmušė?.. Bet — nieko, tik nutilo ir daugiau nebeverkė. Tai toksai man giliausiai atmintin įstrigęs jo ir mūsų visų vaikystės prisiminimas...

— Kartą mus visus motina nusi-vėdė į Nemuną maudyti. Kada nurengė ir įleido į vandenį, Vytukas ištrūko iš motinos rankų, iškopė į krantą ir nubėgo laukais rėkdamas... Tada toks žmogus, važiuavęs dviračiu pro šalį, atvedė

Vytautas ir Marija Tamulaičiai jaunuvių dieną.

ji ir barėsi: „Tai ką, ar jūs savo vaiką paskandinti norite?!“ O paskui, pamėgo ne tik vandenį, bet ir audras... Taigi abu su Stasiu plaukdavo luotu stati, pasispirdami pagaliais... Kada pakildavo audra, jie irdavosi prieš bangas, o motina verkė davosi...

— Vytukas mėgdavo meškerioti ir varlinėti, tarnaudavo kunigui per mišias ir turėjo daug draugų. Jau ir pradžios mokykloje savo draugus visada vaišindavo saldainiais, kuriuos pirkdavo miestelio krautuvėje skolon, vėliau ją po truputį atmokėdamas. Kartą kaimynas išgirdo Vytautą krautuvės vedėjui Petrui primenant, jog skolos dar likę trys litai. Kaimynas apie tai pasakė tėvui ir Vytautas dėl to daug kentėjo... Nežinau, ar diržų gavo, ar tik barmo... Vėliau, jau studentu būdamas, skundėsi, kad draugai ilgesniam laikui prie jo neprisiriša. „Aš jiems viską išsipasakojau ir tikriausiai pasidarau nebeįdomus, ir jie mane palieka...“

1933 metais Vytautas baigė Marijampolės Marijonų gimnaziją ir stojo į Kauno universitetą, kur studijavo teisę ir gamtos mokslus. Jau gimnazijoje pradėjo rašyti eilėraščius ir apsakymėlius į vaikų ir jaunimo laikraščius. 1930–1931 metais *Žvaigždutėje* išspausdintas ciklas „Dėdės Vingilio pasakojimai“ vėliau buvo perdarytas į knygą *Vytuko užrašai* (1937).

— *Vytuko užrašai* yra labai autobiografiški, — pasakojo ponias Penčylienė. — Tuo metu aš jau mokiausi Saulės mokytojų seminarijoje, Kaune, ir su juo susitikdavau tik per atostogas. Gyvenome vieniemyje, labai uždari. Į kaimo vakaruškas tėvai mūsų neleidavo. Štai sekmadienio vakaras, kažkur kaime grojo armonika ir mes su Onute mamytės klausiam: Ką darysim? Taigi lyg

ir prašomės, kad išleistų, o ji: „Pasiimkit ražančių ir eikit į sodą“. Turėjom didelį, gražų sodą... Vytas su Stasiu per naktis rašydavo, žvakėmis pasišviesdami. Laisvalaikiais Vytas žvejodavo, o vėliau — fotografuodavo. Turėjo ir „juodą kambarį“ rūsy isirengęs fotografijoms aiškinti. Paskui, dar gimnazijoje, pasinėrė į vabalų pasaulį...

— Vytas buvo romantiškas. Kada tik pas mane atvažiuodavo seminaristės draugės, Vytas tuoj į jas įsimylėdavo, nors buvo tik dvylikos ar trylikos metų, rašydavo joms laiškus, o tos juos man parodydavo... Vėliau, jau vyresnėse klasėse, įsimylėjo į Marytę Sinkėvičūtę. Kada namo iš Marijampolės nesugrįždavo, mamytei sakydavo, jog padeda marijonams redaguoti *Saltinėli*, jų leidžiamą laikraštėlį vaikams. Kai Marytė, baigusi šešias klases, įstojo į dailės mokyklą Kaune, tai Vytas iš universiteto perėjo į karo mokyklą, kad greičiau baigtų ir galėtų ją vesti. Taip su ja ir išgyveno visą savo amžių...

Už pačią pirmąją savo knygą *Skrudelytės Greitutės nuotykių* (1935) Vytautas Tamulaitis laimėjo Lietuvos Raudonojo kryžiaus jaunimo literatūros premiją. Lietuvoje ir išeivijoje jaunųjų skaitytojų pamėgtoji skrudelytė Greitutė susilaukė pasisekimo JAV ir Kanados vaikų tarpe, (rašytojo Albino Baranausko išverstą į anglų kalbą) kaip *Nimblefoot the Ant* (1961).

„Mielas p. Tamulaiti, man labai patinka jūsų parašytos knygos [...], nes turi daug veiksmo. Kai skaičiau, man labai patiko pokylių aprašymai, kovos, susitikimai su plėšikais ir Lietuvos mižiniais. Labai mėgstu juokingas vietas“.

„Man labai patinka jūsų fantazija: skaitydamas niekad negalėjau žinoti, kas atsitiks vėliau. Kviečiu visus, Tėvynės žvaigždutės skaitytojus tas p. Tamulaičio knygas perskaityti. Paprašykite savo tėvelių, jie tikrai tas gražias knygas jums nupirks. Prašau p. Rašytoją ir daugiau knygų parašyti iš vabalų gyvenimo“, — *Draugo* vaikų skyriuje rašė Linas Kojelis 1965 m. spalio 22 d.

„Aš skaičiau jūsų knygą *Nimblefoot the Ant* (Her Adventures). Tai labai įdomi knyga ir aš ją skaitau po dvi valandas kiekvieną vakarą. Tik ką pabaigiau 16-ąją skyrių apie žiogelio vestuvių puotą“.

„Aš domiuosi skruzdėmis, drugeliais ir kitais vabzdžiais. Juos naudoju savo mokyklos projektuose. Jūsų knygą perskaičius, tuos projektus daryti yra dar įdomiau ir smagiau. Jeigu jūs daugiau panašių knygų išleidotė, norėčiau žinoti, kur galėčiau jas gauti“, — rašė (angliškai) Kanados moksleivis Robertukas Mitchell viename iš daugelio auto-

rius gautų laiškų, kurių keleto kopijas Marija Tamulaitienė man atsiuntė. O tai ir yra patys aukščiausi rašytojo įvertinimai.

Vytauto Tamulaičio 80 metų amžiaus sukaktuvėms Vyturio leidykla pernai Lietuvoje išleido patį naujausią *Skrudelytės Greitutės nuotykių* variantą.

Kitomis dar prieš Antrąjį pasaulinį karą bei jo metu Lietuvoje išleistomis knygomis Vytautas Tamulaitis gilinas į miško žvėrelių (*Kiškelio užrašai*, 1935), o pagaliau ir jaunų žmonių gyvenimus psichologinio atspalvio apy-sakose *Ateina pavasaris* (1937) ir *Vieną kartą* (1942) ar apsakymėlių rinkinyje *Naktis ant Nemuno* (1938). Su pastaruoju rišasi ir pirmasis jau pokario metais Vokietijoje išleistas *Sugrįžimas* (1948), įjungiantis karo mėto, okupacijų ir pabėgimo iš gimtojo krašto tematiką.

Į vabzdžių pasaulį Vytautas Tamulaitis vėl grįžta tik po kelių likos metų, jau Kanadoje išleidamas *Skrudelytės Greitutės nuotykiams* artimą dviejų dalių apysaką *Svirplio muzikanto kelionės* (1960). Apie savo nuotykius čia pasakoja pats knygos herojus, gi viena iš daugybės spalvingiausių veikėjų yra poetė Boružė Septyntaškė, kurios eilėraščius mandagiai pagyręs muzikantas-keliauninkas susilaukia itin logiškos reakcijos:

„Ji pagirta nuraudo. Mat toks jau moteriškas kuklumas. Bet pasakyti žodžiai lipte prilipo prie širdies. Matyt, norėdama, kad dar kartą pagirčiau, tarė:

— Nė tie eilėraščiai gražūs, nė ką...

— Puikūs, be galo puikūs, — at-sakiau. — Girdėjau vieną vakarą tave deklamuojant ant karklo šakelės, kai ežere škendo saulė. Klausiausi visom savo keturiom ausim, kad nė vieno posmo nepraleičiau“.

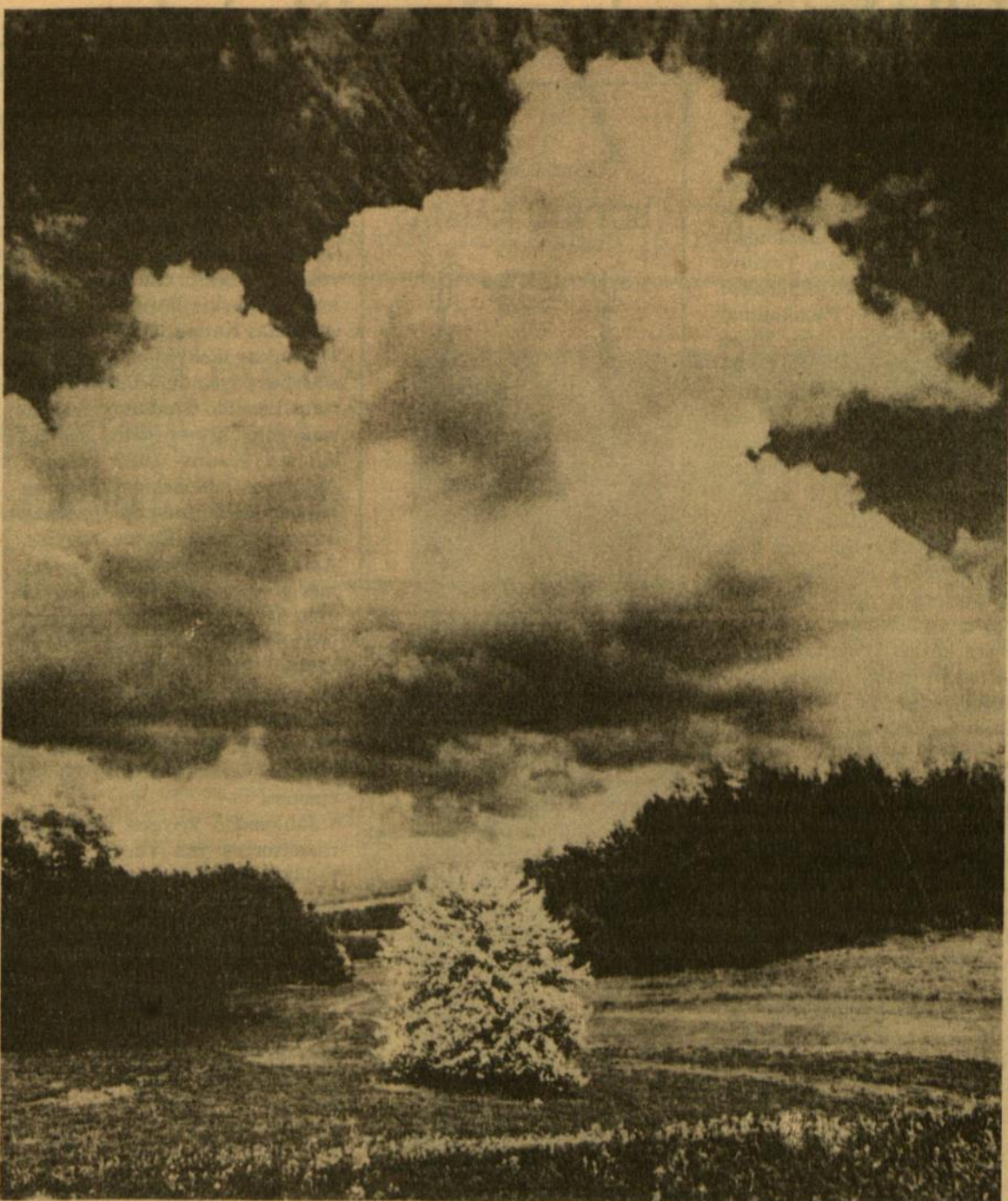
Iš tikrųjų nė kiekvienas žino apie tas keturias ausis ir ypatingą Svirplio klausą:

„Vieną porą ausų aš turiu kojų blauzdose. Tai žemam balsui išgirsti. O kitos, pačios geriausios mano ausys, kurių profesoriai ieškojo daugybę metų, yra mano ūsų galuose. Ir su šitomis ausimis aš girdžiu viską. Ir girdžiu geriau už žmogų net šimtą kartą [...], girdžiu kiekvieną vėjelio šnabždesį smilgos viršūnėje, žiedo taurelės skambėjimą ir nuvytusio lapo graudžią raudą. Girdžiu daugybę giesmių ir giesmelių, skambančių kiekvienoje lauko pakelėje, kuri kitam atrodo tuščia, begarsė ir tyli. Nenustebkite — daug kas apsirinka, apie gyvenimą ir apie pasaulį sprendamas pagal save. Jei tu negirdi, tai dar nereiškia, kad tylu, ir jei tu nematai, tai dar nereiškia, kad ten nieko nėra“ (p. 26).

Dar Vokietijoje, vaikų žurnalo *Saulutės* puslapiuose buvo pradėta spausdinti ilgesnis kūrinytis iš bičių gyvenimo „Auksinė pasaka“, kuris užbaigtas po keliolikos metų Kanados Švietimo ministerijai paskyrus stipendiją, pavadintas „Vasaros pasakos“ pavadinimu, bet neišleistas. Apsakymas „Petriuko vėliava“ išspausdintas 32 tautų vaikų literatūros antologijoje *Children everywhere* (1970).

Suaugusiems Vytautas Tamulaitis rašė nedaug. Novelė „Širdis audroje“ 1947 metais Vokietijoje laimėjo laikraščio *Lietuvio žodžio* konkursą, o Kanadoje nedideliu tiražu mažoje knygelėje išspausdinta apysaka *Raguvos malūnininkas* (1951).

Tėviškos žiburiuose 1993 m. spalio 5 d. išspausdintame savo atsisveikinimo žodyje, tartame a.a. rašytoją palydint, Vladas Šaltmiras taikliai iškėlė, jog ir šandien, po keliasdešimties metų „Tamulaičio knyga skaitoma tarsi ji būtų tik vakar rašyta. Štai gero rašymo pavyzdys, Tamulaitis rašo apie tai, ko niekados nėra buvę ir niekados negalėtų būti, bet kas vis dėlto visados yra. Šitaip rašoma tikroji literatūra, iškelta virš gyvenimo imitacijos ir kopijavimo“.

Romualdo Rakausko nuotrauka iš ciklo „Žydėjimas“.

Atsakyti

KAS PRIKELS ŽEMĘ ŽYDĖJIMUI?

Išaušta keistas pavasaris: — Tulpės baltos ir išsigandusios — (Lyg bijotų kraupių praeities vėjų) — Tik smilgos ir gysločiai karingai Keliauja per žalius žolės patalus, Per taikingas, svetimas pievas —

Našlaitės su nasturtom darželyje Pavydi viena kitai žemės lopinėlio Ir šiltesnio saulės žvilgsnio. Lyg patvinusi geltona upė, Banguoja pienių minia — Pakelėm ir šaligatviais Užplūsta gelių galvas Su baltų atsišaukimų pūkais! O vėjai valiodami juos dalina Laukams —

Ne tokio pavasario tikėjosi Pakilus gyventi jaunamartė žemė,

Ne tokio pavasario laukė artojas Per ilgą, žvarbių žiemų vakarus Laukdamas kovarnio ženkle Pradėti Naujo Pavasario sėją, —

Kur tik žvelgi — Vien tik neartos rūpesčių vagos! Kur dingo paukščių linksmoji giesmė? Nejaugi užkimes vyturys Pavirto į žemės pajudusį grumstą? Segiodami žaliojo molo drabužį, Miškai susirūpinę dairois Į apkurtusias platumas —:

Jei pavasaris serga geltonlige, Kas prikels žemę žydėjimui? Nejau iš rytų slenkanti sausra Viską išdegins Išnykimo ugnim? —

Naujas detektyvas anglų kalba

1994 metais Avon Books leidykla išleido minkštų viršelių pavaldą detektyvą *Miss Zukas and the Library Murders*. Pasižiūrėjus į pagrindinio veikėjo pavardę, pagalvoji, gal čia lietuvių kilmės autorė? Autorė tai Jo Dereske. Sunku pasakyti... Tačiau, pradėjus skaityti, p. 18 pagrindinei veikėjai Helmai (Wilhelminai) Zukas paskambina jos teta Em. Helma yra bibliotekininkė Washington'o valstijoje, jos teta gyvena jos gimtinėje, Scoop River, Michigan. Teta pasveikina Helmą lietuviškai „Labas, labas“, užbaigia pokalbį „Myliu tave“, o jų pokalbis susideda iš prisimini-

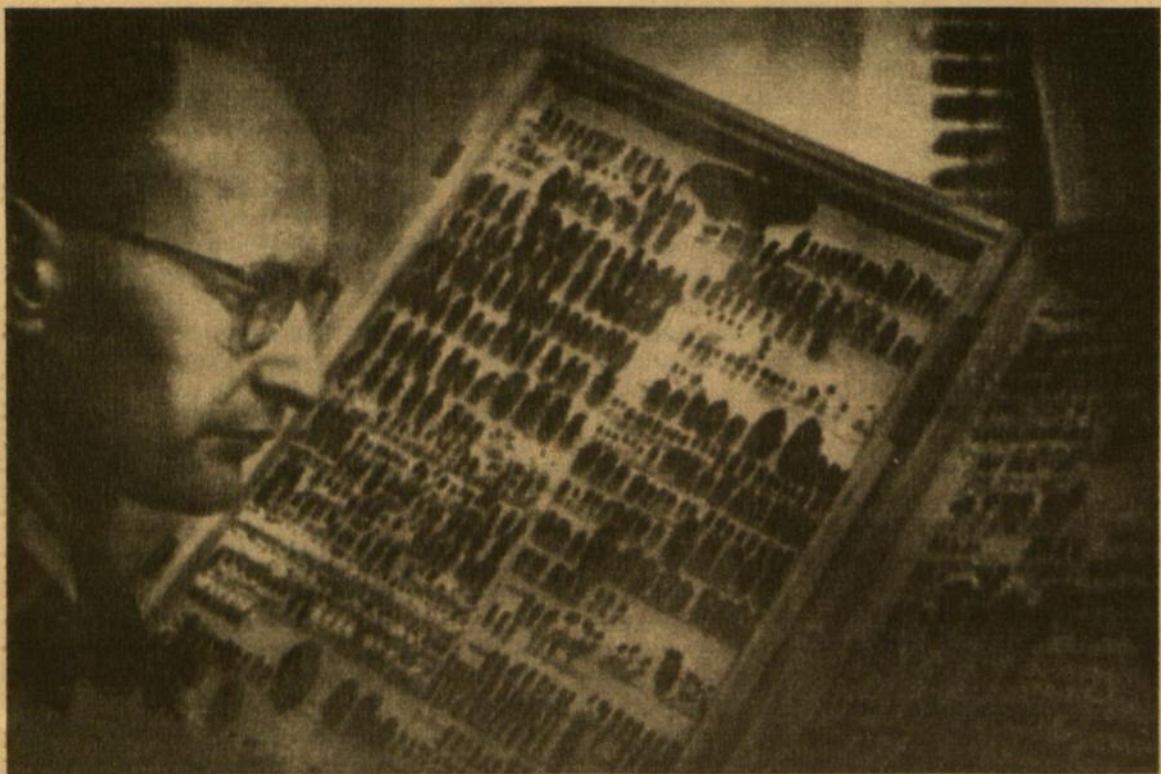
mų apie mirusius ir mirstančius Scoop River gyventojus — Elsie Birzauski, Stasys Mackavic, John Zamykas ir Liddy Durbas. Teta Em viena iš imigrantų vaikų, atvykusių į Ameriką šio šimtmečio pradžioje. Jiems jau 70-80 metų amžiaus. Visą gyvenimą, pagal knygos pasakojimus, tų imigrantų vaikai buvo lyg pakibę tarp dviejų pasaulių. Įdomi autorės pastaba...

Detektyvinį knygų žanrą reikia pamėgti. Šios naujos knygos pagrindinė veikėja yra Bellehaven miesto viešos bibliotekos tarnautoja, jai jau arti 40 metų amžiaus, jos jaunystės draugė Ruth yra labai skirtingo charakterio — menininkė, nedisciplinuota, laisvo būdo. Deja, Helmai priskiria-

mi „tipiški“ bibliotekininkų bruožai: ji netekėjus, pedantė, tvarkinga, ne visada moka pajaukauti. Tačiau jai tinka ir „gero bibliotekininko“ bruožai: kai jos bibliotekoje lavonas randamas, ji nepasiduoda, ieškodama žudiko, taip, kaip ji nepasiduoda ieškodama savo bibliotekos klientams atsakymų į jų pateikiamus klausimus; nesvarbu, kokie detalūs ar pasauliniu mastu nereikšmingi jie bebūtų...

Kas mėgsta detektyvus, gali pamėgti šią knygą apie lietuvių kilmės bibliotekininkę, intrigų išnarplioją. O jei Jo Dereske kada pasireikš lietuvių tarpe, reikės ją pasveikinti, kad įvedė porą lietuviškų žinučių į savo kūrybą.

Ramunė Kubiliūtė

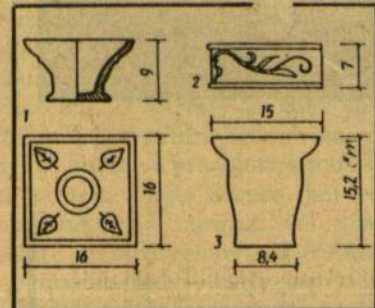
Vytautas Tamulaitis prie savo vabzdžių kolekcijos, surinktos Vokietijoje.

Veikalas apie vieną Žemaičių kaimą

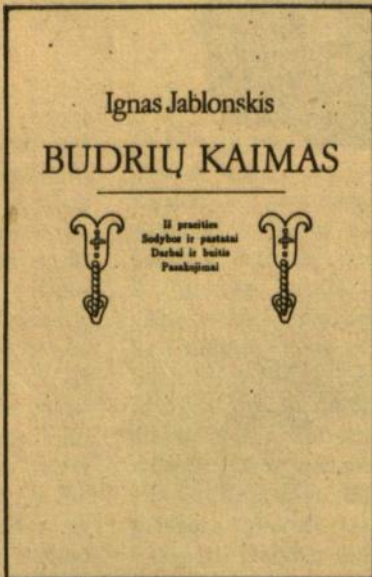
JURGIS GIMBUTAS

„Lietuvių etnografijos šaltinių“ serijos antruoju leidiniu Mokslo leidykla Vilniuje 1993 metų pabaigoje išleido Igno Jablonskio knygą *Budrių kaimas*. Turinys: Iš praeities. Sodybos ir pastatai. Darbai ir buitės. Pasakojimai. Knyga 198 puslapių, su 28 paveikslais, tiražas — 1,500. Bibliografinė charakteristika: Budrių kaimas buvo įsikūręs dabartinio Skuodo rajono (buvusios Kretingos apskritys) Daukšių apylinkėje, 5 km nuo Mosėdžio miestelio. Aprašomi įvykiai ir darbai nuo senų laikų iki 1935 metų. Detaliau aprašomas autorius įsimintas 1917–1935 metų laikotarpis. Nors jau nebėra kaimo, ir ne visi budriškiai savo noru išsiblaškė iš gimtųjų vietų, ši knyga padės atkurti senojo žemaičių kaimo vaizdą.

Tai yra bene pirmoji vieno kaimo monografija knygos pavaldumui nuo 1918 metais Darmstadt'e (Vokietijoje) išleisto rusų inžinieriaus Hans Soeder'io disertacijos apie Tričiūnų kaimą dabartiniame Ignalinos rajone. Tasai veikalas buvo grynai techniškas su detaliais statybiniais brėžiniais. Jablonskio knygoje yra duomenų apie sodybas su jų ir trobesių planais, bet statybinių detalių nėra. Užtat 2/3 knygos

Iš Igno Jablonskio „Budrių kaimas“, 28 pavyzdys. 1 — krosnies kolkis (puodinė) Jablonskio senojoje troboje (18 a.), 2 — krosnies detalė Jablonskio troboje (18 a.), 3 — kolkio (puodinės) schema iš Daukšinio senosios trobos (17 a.)

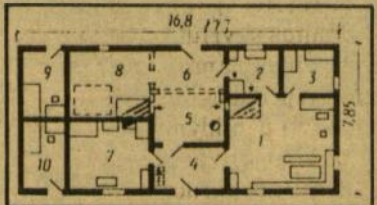
skirta etnografijai ir istorijai. Tad monografija visapusiška. Budrių kaimas buvo būdingas didžiajai Žemaitijos daliai. Čia gyveno laisvieji ūkininkai, nėję baudžiamos. Ir aplinkiniai bajorai buvo žemaičiai, nekalbėję lenkiškai. Tos apylinkės kiekviename kaimo buvo platinama lietuviška spauda, kada ji buvo caro Rusijos draudžiama. Jau nuo 1916 metų vaidindavo klotimuose lietuviškus veikaliukus. Pirmojo pasaulinio karo pradžioje statydavo aukštus dvikryžminius kryžius su viltimi apsaugoti nuo mirties mobilizuotus kaimo vyrus. Paėmė keturis, kurių trys grįžo sveiki.

Nežinoma, kada Budriuose apsigyveno laisvieji ūkininkai. Tik Salantų parapijos jungtinių metrikose yra įrašas, rodomas, kad kaimo Budrių pavardė žinoma 17-ame amžiuje. 1659 metų liepos 22 dieną tuokėsi Georgijus Budraitis iš Budrių, Budrio sūnus, su Eva Dauksaite iš gretimio Daukšių kaimo. Ir dabar Skuodo rajone iš 188 kaimų 88 vadinami juose gyvenusių žmonių pavardėmis. 1923 metais Budriuose buvo tik 14 ūkių, 105 gyventojai. Plotas: apie 1,5 x 1,0 km (270 hektarų). Sodybos erdviai pasklidusios abipus vieškelio, nesuglaustos, kaip

Aukštaitijoje. Kiekvienas ūkis turėjo nuo 4 iki 7 trobesių, o troboje nuo 8 iki 12 patalpų.

Knygos gale įdėta dr. Vacio Miliaus parašyta trumpa statybos inžinieriaus Igno Jablonskio (1911–1991) biografija su jo atvaizdu. Pridėsiu, kad autorius Ignas Jablonskis buvo mano tėvo studentas Kaune, Aukštesniojoje Technikos mokykloje, ir mokėsi statybos pagrindų iš tėvo inžinieriaus Leonido Gimbuto parašyto vadovėlio *Žemės ūkio statyba*, išleisto Kaune 1929 metais. Autoriaus Jablonskio pratarmėje yra papildomų žinių apie jo šeimą ir apie Budrių kaimo žmones. Apie kiekvieną Budrių kaimo šeimą, gyvenusią ten 1923 metais ar vėliau, gana smulkiai pasakojama knygos pp. 137–151. Stambliausi ūkininkai, turėję po daugiau negu 25 hektarus žemės, buvo Šikšniai, Jablonskiai ir Narvilienė. Pastarosios šeimoje buvo 11 žmonių, o kitų po 5–8 žmones.

Jablonskio knygos mokslinis redaktorius yra Vacys Milius, redaktorius Alfonsas Lagunavičius, dailininkė Vida Kuraitė. Išleista pagal Lietuvos kraštų draugijos užsakymą.

Iš Igno Jablonskio „Budrių kaimas“, 6 pavyzdys. Jono Šikšniaus trobos, statytos 18-ojo amžiaus pirmoje pusėje, planas: 1 — geroji troba, 2 — užpeinė, 3 — alkierius, 4 — geroji priemenė, 5 — kambaras, 6 — prastoji priemenė, 7 — priešininkė, 8 — dūminė, 9, 10 — kambaras.

Antanas Kučys, VILEIŠIAI. Trijų brolių darbai tautai. Čikaga: Devenų kultūrinis fondas, 1993. Spaudė Mykolas Morkūnas spaustuve, Chicago, Illinois. 624 puslapiai. Gaunama „Drauge“. Kaina — 27 doleriai.

Antanas Kučingis

(Atkelta iš 1 psl.)

Pats Antanas Kučingis nuteisiamas 10 metų pataisos darbų stovyklon ir atsiduria, su poetu Antanu Miškinu, Potmos lageryje, Mordavijoje. Čia Kučingiui tenka kirsti medžius su visais kalinais, Po kiek laiko, pradėjus organizuoti lageryje „kultūrinę veiklą“, jis paskiriamas bibliotekininku ir saviveiklininku solistu. Taip ištesia iki 1956 metų, kada atkreipęs dėmesį Omsko filharmonijos vadovų, kovo 3 dieną, dar ne pilnai iškalėjus 10 metų, paleidžiamas ir apgyvendinamas Filharmonijos vicedirektorės pastangomis viešbutėlyje, su sąlyga, kad dainuos jų operoje. Kučingis pradeda rašyti laiškus Lietuvon, ypač Kiprui Petrauskui, teiraudamasis apie galimybę grįžti, bet atsakymo iš nieko nesulaukia. Tai supranta kaip ženklą, kad Lietuvoje esąs nepageidaujamas. Pats Kučingis šį laiką aprašo šitaip: „Vagi, teatre turėjau daug gerų draugų. Aš jų, regis, ypač daug turėjau, o per septynetą metų nė vienas nerado nei galimybės, nei reikalo parašyti nors trumpą, paprastą laišką, palinkėti nors formaliai sveikatos“. Jis ypač išgyveno Kipro Petrausko tylėjimą, nors ir suprastamas, kad tokiam žymiam TSRS liaudies artistui nelabai derėjo susirašinėti su kalinais.

Omske Kučingis greitai tampa operos publikos favoritu, ir vis labiau laukia žinių iš tėvynės — bet jų negauna. Tokie buvo laikai. Dukra su šeima dar Sibire.

Išdirbęs Omske tik trumpą laiką, pasiryžta vis tiek, su geriausiomis rekomendacijomis, grįžti Lietuvon. Susiranda suvargusių žmoną, tada jau mokytojaujančią Verpenę. Kaune neranda kur gyventi, jo namuose Aušros gatvėje dabar vaikų darželis. Neaiškiai, ar priims į operą. Galiausiai, spalio 6 ir 11 dienomis paskiriamas du Faustos spektakliai su Kučingiu. Bilietai visi išparduodami

Antanas Kučingis — Mefistofelis Gounod „Fauste“

iš anksto ir spektaklio dieną būvę gerbėjai renkasi jo gėlių puokštėmis į Vilniaus teatrą. Deja, pranešama, kad Faustas nebus rodomas. Vietoj jo bus rodomi Pilenai. Salėje susirinkę sukelia audrą, į sceną pasipila pomidorai ir kiaušiniai. Pasigirsta šūkiai: „Šalin geležinę uždangą!“ Kučingis pradeda galvoti apie antrą kelionę Sibiran.

Laikui bėgant, padėtis kiek sušvelnėja. Kučingis priimamas į Vilniaus operą. Gauna butą. Dukra grįžta iš Sibiro. Kučingis daug dainuoja ir publika žavisi jo neblėstančiu talentu ir skambiu balsu. 1958 metais grąžinamas namas Kaune. Viskas vėl atrodo šviesiau.

Bet ir vėl, grįžęs 1961 m. rugsėjo 21 d. iš atostogų, pamato teatro direktoriaus Z. Paulausko pasirašytą įsaką: „Kučingį Antaną, Siemeono, operos solistą nuo š. m. spalio 1 d. iš einausių pareigų atleisti ryšium su išėjimu į pensiją. Pagrindas: jo pareikšimas“. O Kučingis pats gauna tik lapelį su vienu sakiniu: „Prašau paleisti į pensiją“. Net be datos. Apie tai tada net nesvajojau. Būdamas dar visiškai pajėgus, Kučingis ir toliau dainuodavo, kur gaudamas progą; pradėjo artimiaus bendradarbiauti su Kauno muzikiniu teatru. 1979 metais grįžtant iš teatro, buvo prie namų vartelių užplutas ir negailestingai sumuštas. Kas

DĖSTOMA ŽEMAIČIŲ KALBA

Daugiau kaip prieš metus Žemaičių kultūros draugijos Klaipėdos skyrius, besivadinau-tis „Žemaičių alkieriumi“, sukvietė Žemaitijos rajonų mokytojus žemaičius ir aptarė, kaip reikėtų atgaivinti net pačių žemaičių vis labiau užmirštamą garbingą žemaičių tarmę. Dabar šios draugijos aktyvistų grupė, apsirėngusi tautiniais drabužiais, važinėja po aplinkinius rajonus, su žemaitiška šneka ir daina lankosi švietimo skyriuose, redakcijose — tarsi atlieka reviziją, ar atsirado po pernykščio susibėgimo mokytojų žemaičių, vietose gyvenančių tada išsakytas idėjas. Ir tokių atsirado — Kretingos rajono Salantų vidurinėje mokykloje vienoje klasėje jau dėstoma žemaičių kalba.

TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETO GIMNAZIJOS

Nors Kauno technologijos universiteto gimnazija įkurta tik prieš penkerius metus, bet ji jau žinoma ne tik Kaune — penki jos auklėtiniai sėkmingai studijuoja įvairiose pasaulio aukštosiose mokyklose. Praėjusiais metais į Washington'o miesto Georgetown universitetą įstojo buvęs šios gimnazijos mokinys E. Antanaitis. Jis — kasmet gimnazijoje įteikiamos Vasario 16-osios premijos laureatas. Šventės išvakarėse šimtadienio metu mokykla pagerbė naująją šios premijos laureatą — vienuoliktąją Tomą Juknevičių.

buvo tie užpuolikai, niekas atrodo nei neieškojo.

Antanas Kučingis mirė savo namuose 1983 m. liepos 7 d. Onos Narbutienės žodžiais: „Antano Kučingio menas ir jo gyvenimas daugeliui tapo stiprybės ir ištvermės simboliu. Jis mirė atgimimo priešaušryje ir buvo vienas tu, kurie sunkiausiais metais visą savo gyvenimą skynė jam kelią“.

Ką pasiliko dar nepasakiusi?

(Atkelta iš 2 psl.)

— Niekas neatsiliepė. Valandėl abu dairėsi į visas puses. Susigūžiau už krūmų. Kai pasuka akis į mano pusę, atrodo, kad tuoj pamatys, bet tuo tarpu Marijus pamatė mano kaspina.

— „Žiūrėk!“ tyliai pasakė ir parodė pirštu į gluosnius. Sužiūro ir Petrutė.

— „O Jėzau!“ sušnibždėjo, „Ikrito! Ikrito!“ garsiau šūktelėjo.

— „Tss!“ sudraudė Marijus. „Matai, ir knyga paliko. Atversta.“

— „Pabūk! Aš bėgu pasakyti!“

— „Pašoko bėgti, bet Marijus sulaikė.“

— „Pasakyti... Ką pasakyti? Kad ji čia sėdėjo, o mudu ten. Juk sakei, kas būtų, jeigu tėvai suzinotų.“

— „Bet Janutė. Man visiškai nesvarbu, kas ką sužinos.“

— „Tau ne, bet man svarbu. Mūsų reikalas tegu pasilieka niekam nežinomas.“

— „Bet...“

— „Jokių bet. Ar tu kalta, kad ji nuo savo sėdynės nusmuko? O gal nusmuko tyčia, kad norėjo tau bėdos padaryti. Geriau nieko nežinok, ir tegu sau.“

— „Aš negaliu. Ji buvo geriausia mano draugė.“

— „Draugė?“ užsuko Marijus. „Jeigu draugė, kam tau kaisioja koją. Kaip sau nori, bet aš nieko nenoriu apie tai žinoti. Jeigu nemokėsi susiūti, aš ir apie tave nieko nenorėsiu žinoti. Supratai?“

— Mane ėmė imti drebulys. Marijaus balsas su kiekvienu žodžiu aštrėjo. Smulki Petrutė prieš jį visiškai sukiūžo. Lyg sumažėjo, lyg susitraukė, o jis tapo baisyti ugnį spjaudančiu kalnu. Ir žalių akių gėlmė ir jaukų šurpą kėlus didelių delnų nuostabi šiluma vienu akimirksniu išgaravo. Vėliau daug kartų galvoju, kad reikėjo išsokti iš krūmų, apskaldyti ausis ir paklausti, kada koją Petrutėi kišau, bet tada toks jo aštrumas vertė dar labiau gūžtis, dar labiau glaustis prie žemės ir net į ją pačią pasislėpti. Turbūt ir Petrutė to paties norėjo, kad tik paklė akis ir tepasakė:

— „Tai ką man daryti?“

— „Nieko. Eik ramiausiai namo, pasiimk kokią knygą ir mokykis.“

— „Bet klaus. Abi išėjome. Abi visada išeidavom ir abi grįždavom. Kai grįšiu viena, klaus, kur Janutė.“

— „Ir tegu klausia. Ar sunku bus pasakyti, kad tau reikėjo dar ko pasimokyti, o ji norėjo pabaigti knygą, tai ir pasiliklo gluosny.“

— „Bet Janutė geriausia mano draugė.“

— „Buvo“, išsišiepė Marijus. „Buvo ir nebėr. Jos nebėr, o draugijų pasiliklo daugybė. Rytų bus kitos, vėliau dar kitos, tik tu vis ta pati, užtat savęs žiūrėk. Supranti, tik savęs. Bet ką aš čia šneku, kad pati tai dar geriau žinai už mane. Ir žinai ką? Kol kas mudu nebegalim susitikti. Ir nesusitiksim. Gal kada po egzaminų, kai būsi nebe mokinukė, o laisva moteris. Ir niekam nė žodžio, kad čia susitikdavom. Niekam. Juk niekas kitas ir nežino. Ar žino kas?“

— „Niekas.“

— „Ar ji neišlepėjo?“

— „Už Janutę galiu galvą guldėti.“

— „Tai gerai. Dabar nebeišlepės.“

— „Nusisuko ir nuėjo. Nei apkabino, nei rankos nepalietė, paliko stovinčią, kaip iš lizdo išmestą paukščiuką. Ji net žengė kelis žingsnius į jo pusę, sustojo, ilgai žiūrėjo. Per krūmus jo negalėjau matyti, bet Petrutė turbūt žiūrėjo į jo plačią nugarą, kol jis pasisuko taku už žydėjimu užtūojančio vėslaus alvyv krūmų ir dingo. Taip dingstančius juodu abu matydavau, kai pasilikdavau čia ties savo gluosniu. Mačiau, kaip iš lėto pakilo ranka ir perbraukė veidą. Supratau, kad taip nubraukė nuėjusios meilės ašarą. Norėjau pašokti iš savo slėpyklos, apkabinti ir pasakyti, kad už tokį kietumą reikėjo tvoti pagaliu per galvą, bent knygą per tiesią nosį. Tvoti taip smarkiai, kad ji nukryptų į šoną ir kaip nors susisuktų, kad niekas be pasibjaurėjimo net į jo pusę negalėtų pažiūrėti, bet nepajudėjau. Bijojau. Bijojau Petrutės. Bijojau to, ką ji darytu, pamačiusi, ką padariau. Ir gėda buvo. Pati nežinau, kas dėjosi, bet nepajudėjau iš vietos, o Petrutė nuėjo

prie upės, valandėl žiūrėjo į vandenį, lyg norėdama gėlmėje pamatyti mane, paskum pasisuko ir nuėjo į namų pusę. Ejo iš lengva, ranką vis pakeldama prie veido. Nereikėjo didelės išminties suprasti, kad braukia ašaras, kad negali nuspręsti ką pasakyti namie; ar tą, ką sažinė ir širdis liepia, ar ką į nežinia nuėjus mylimasis įteigė. O aš ir pati nežinojau ką daryti. Labai galėjau Petrutės, tikrai siaubinga neapykanta užliejo Marijų. Vidus stūmė vytis Petrutę ir atverti viską, bet ir bijojau. Rodėsi, ji lyg išėjusi katė už tokį pokštą šoks ir akis plėstė išlėps.

— Kai ji nuėjo, pasiėmiau knygą, kaspina, kurio galą jau srovė skalavo, ir aplinkiniai keliais sugrįžau namo. Čia niekas nenustebo, net akių nepakėlė. Mūsų alyva jau žydėjo, tai motina tik paklausė, ar alyvos parke jau labai sužydusios. Sakė, kad kurią dieną reikės nueiti pasižiūrėti. Nežinau, ar tą naktį kiek miegojau, bet rytą vėl atsistojau prie tvoros. Norėjau pamatyti, kaip atrodys jo veidas, kai mane pamatys gyvą, ir ką sakys priešės, bet neišlaikiau. Kai galė gavęs pasirodė, įbėgau į vidų ir pro užuolaidos kampūtį žiūrėjau, kol jis praeis, ir tik tada teisėjau Petrutės laukti. Mane pamačiusi stabtelėjo, bet labai trumpam. Tik taip, lyg staiga būtų pamačiusi vaiduoklį, bet susigriebė ir priėjusi gana piktokai paklausė:

— „O kur vakar dingai? Ir dairėmės, ir šūkavom, o jos nė kvapo.“

— Bet aš jau buvau susidėsčiusi, ką susitikusi sakysiu, tai to susidėstymo nereikėjo nė keisti.

— „Aš?“ atklausiau. „Ne kur aš, bet kur judu buvot? Ligi sutemų laukiau. Tai jūsų nebuvo nė kvapo, ne manęs.“

— Valandėlė stovėjom žiūrėdamas viena į kitą, bet kai pasakiau, kad savo reikalui buvau nubėgusi toliau į parką, Petrutė atsilėjo, bet apie Marijų neužsiminė. Galvoju, kad skūs, paverks, bet nesiskundė, neverkė, užsikniaubė ir nė žodžio į tą pusę. Po egzaminų išsiskyrėm. Ne tai, kad mūsų tarpe būtų kas nutrukė, bet vasarai ji išvažiavo į kaimą pas senelius. Motina sakė, kad mergaitei reikia atsiganyti. Rudenį pradėjau studijuoti mediciną, o ji išvyko į užsienį. Tas atsitikimas parė man vis stovėjo kaip nenurytas kšnis. Labai norėjau kada nors ją susitikti, galvoju, kad susitiksim

per Kalėdų atostogas ir išsišnekėsim, bet nesustikom. Ji negrįžo. Sako, studijavo, sirgo, gydėsi, vėliau įstojo į vienuolyną. Daug vėliau, jau buvau baigusi mokslus, važinėdama užsieny, aplankiau ją vienuolynė ir tada išsikalbėjom. Pirmoji atsivėriau aš. Reikėjo tą gerkleje stovintį kšnij nuryti, o tada atsivėrė ir ji. Toks į šalį numetimas taip ją tada sukrėtė, kad nenorėjo nė egzaminų laikyti. Laikė tik dėl tėvų. Nenorėjo, negalėjo jiems atsiverti, tik paskum, kai pasijuto esanti neščia, atsivėrė. Namie buvo daug skausmo, daug ašarų, ir į užsienį tėvai išsiuntė tik šeimos gėdą paslėpti. Paslėpė, bet tik nuo kitų akių, ne pati nuo savęs. Nebesijautė, kad kada galėtų gyventi normalų gyvenimą, tai pasirinko vienuolyną. Sakėsi esanti laiminga, suradusi didesnę gyvenimo prasmę, bet nenorėjau ir dabar nenoriu tikėti, kad sakė teisybę. Akys ir ašaros šnekėjo kitą kalbą, bet nieko nesakiau, nenorėjau sudrumstos širdies dar labiau drumsti. O Marijus? Jis vis tiek man buvo įsisėdęs. Jis taip tebėjo pro šalį kiekvieną rytą, bet jo praleisti prie tvoros nebeišėdavau. Pro užuolaidos kraštelį žiūrėdavau, kaip jis praeidamas pasukdavo galvą į mūsų namo pusę. Kad aš tada nepriričiau, turėjo žinoti. Juk niekam nebuvo paslaptis, kas baigė gimnaziją ir kas nebaigė. Negalėjo nežinoti, kad aš baigiau su vadinamuoju aukso medaliu. Net laikrašty buvo parašyta. Pirmą sykį akis į akį susitikau tik jau būdamas studentė. Buvo šalta žiemos diena. Nosį į apykaklę įtraukusi, bėgau iš paskaitų, kai pajutau, kad mane pasiviję žingsniai nelenkia, bet eina kartu. Suktelėjau galvą. Buvo Marijus. Pasveikino. Pasiūlė užsukti į kavinę, nes gatvėje baisiai šalta, o jis noris pasikalbėti. Užsukom. O kalba tebuvo, kur buvau dingusi. Jis vis tikėjosi mane pamatyti prie tvoros laukiančią Petrutės, ir kaip būtų buvęs laimingas, jeigu tos gražios akys būtų laukusios ne Petrutės, bet jo. Nors vieną kartą. Ir kaip Petrutė ji apvylysi. Dingo nė bū, nė be netarusi. O jis vienu metu buvo bepradedas ją įsimylėti. Aš jį traukusi labiau, bet buvusi tokia kaip neilpamas kalnas, o Petrutė buvusi smagi, tokia kasdieniška sava, tai laikinai ir susukusi jam galvą. Bet kur žmogus neklysta. Dabar aiškiai matąs, kur buvo perlas, o kur tik žiburiuojantis stikluukas. Šnekėjo ir neraudo, ir akių neslėpė, kad stebėjosi net nemirskėdamas. Ži-

nojo, kad moterys mėgsta jose nuskepti. Kuriai moteriai galėjo toks nepatikti. Patiko ir man. Traukė kaip magnetas, lipnus buvo kaip pušies sakai, bet man tebestovėjo gerkleje tas nenurytas kšnis. Daug sykių nuo liežuvio riedėte riedėjo žodžiai išdėti viską, ką tada mačiau, bet tos švelnios akys ir gražūs žodžiai vertė juos nuryti. Buvau kaip gyvatės užburta paukštis, bet kai pasiūlė tą patį vakarą nueiti į teatrą, susigriebiau. Pamelavau, kad turiu darbo projektore. Jis nustebo, ar dėjosi nustebe. Eš, ar tai mano dailiom rantom tokie darbai? Eš, tegu vyrai terliojasi su lavonais, o moterims yra daugybė gražių mokslų. Literatūra, menas, muzika. Mano gi rankos — pianistės rankos. Paėmė ranką, paglostė. Mane ėmė sarmata, kad kiti pradės žiūrėti į mudu, bet rankos neištraukiau. Jis ir stūmė, ir traukė. Kad ne tas nenuryjamas kšnis, tikrai būtų pritraukęs ir dievai žino, kur nutraukęs, bet kšnis laikė. Kai vasarą vėl peikė mane pasirinkimą ir vadino į parką pasivaikščioti, jau išsirašiusi paklausiau, ar jis galvoja, kad moteris yra suverta tik vyrams pažaisti. Petrutės tada nepriminiau, nes tik tiek težinojau, ką pati buvau mačiusi. Atvirai šnekant tylėjau gal dar todėl, kad nenorėjau pasisakyti, ką tada pati padariau.

— Būdamas paskutiniam kurse išgirdau, kad jis vedė. Paskum ištekejau ir aš. Ir laimingai, nors tos akys ir rankų šiltas švelnumas visičiai išdilti negalėjo. Vis tvyrojo, kaip karštos dienos šilumos gūsis vakaro atvėsimė. Ir ji kažin kas traukė į mano pusę. Gal magėjo nepasiektas tikslas. Vis rasdavo progos susitikti, vis priminti, kaip smagu buvo pamatyti mane prie savo kiemo laukiančią Petrutės ir kaip laimingas būtų buvęs, jeigu būčiau taip laukusi jo. Kai jis pavarė pirmą, antrą, paskum net trečią žmoną, ėmė keistas jausmas, kad man gal nereikėjo jo taip baidytis, tik netapti žaistu, ištėkėti, o paskum ne jam mane, bet man ji išvartyti. Užtat dabar net laiminga jaučiuosi, kad atsirado tokia, kuri mano mintį pavertė tikrenybe. Jeigu jis bandys bylinėtis, pirmoji pasiūlysiu jai į liudininkes, nes teismui turėčiau daug daugiau ką pasakyti, negu čia jums pasakiau.

Joana nutilo. Pabaigė. Tylėjom ir mes, bet ne mūsų galvos. Jos buvo pilnos spėjimų, ką ji pasiliko mums dar nepasakiusi.